

Materiāls ekspertu diskusijai 16.09.2022.

Nav uzskatāms par FNA viedokli,
bet tikai materiālu diskusijas veicināšanai

MAKSĀTNESPĒJA UN VIENKĀRŠOTĀ LIKVIDĀCIJA

TUKŠIE UZŅĒMUMI UN KĀ SABALANSĒT PERSONU INTERESES?

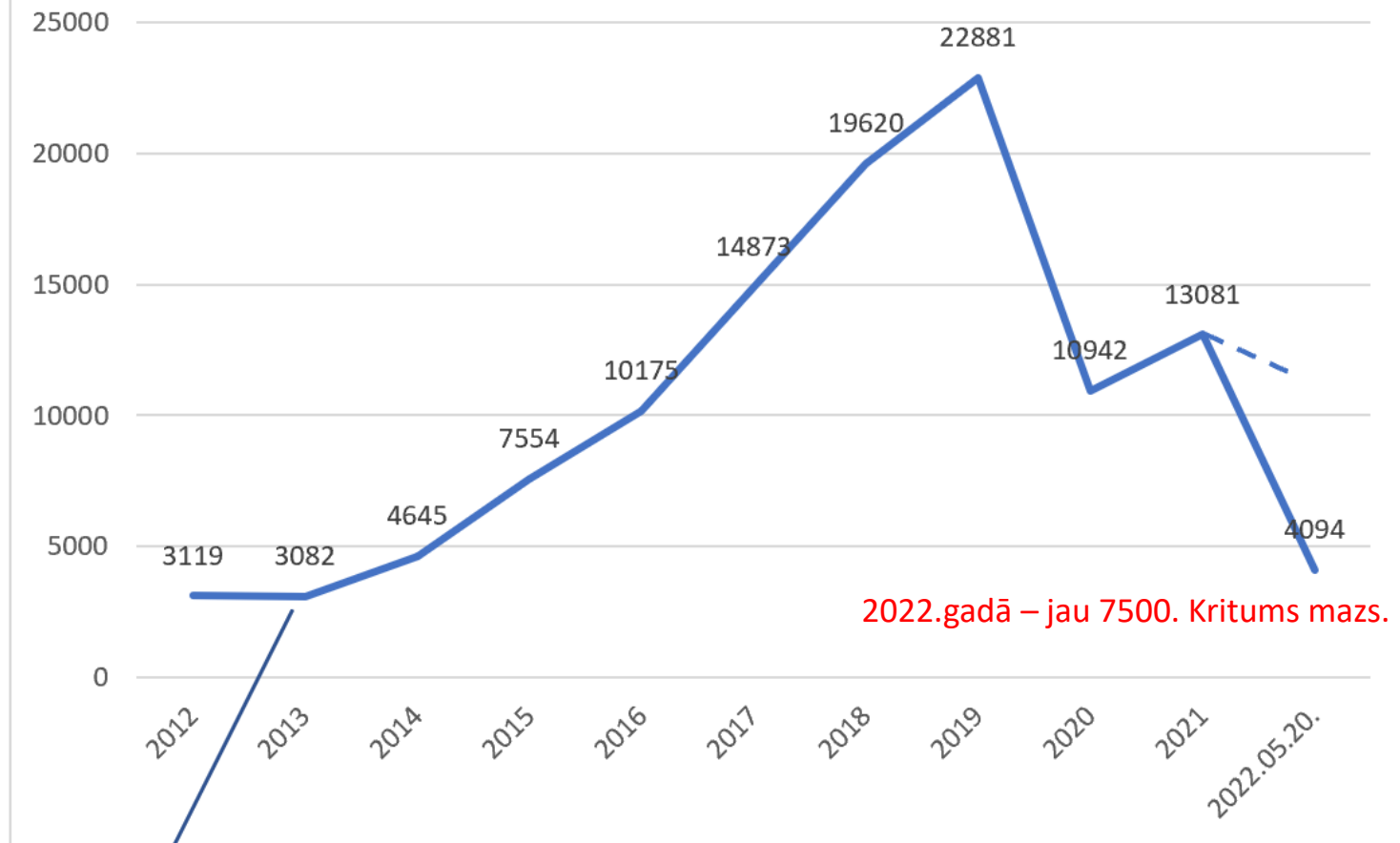
Problēmas pieteikums

- Gadā **apmēram 54 – 60 %** no visiem juridisko personu maksātnespējas procesiem **ir bez mantas**. Tātad mantas jau vairs nav brīdī, kad tiek apstiprināts administrators. Minētie dati **netiek ņemti vērā** atgūšanas rādītājos (tos rēķina no «pilnajiem procesiem»).
- Katru gadu **vairāki tūkstoši uzņēmumu** tiek likvidēti vienkāršotās likvidācijas kārtībā, ieskaitot uzņēmumus, kam **ir manta un saistības**. Tas ļauj uzņēmuma valdei **izvairīties no atbildības** un ātri, bez izdevumiem izbeigt uzņēmuma darbību, neejot formālo procesu. Pēc būtības process tiek **izmantots kā alternatīva** maksātnespējai, ja zina, ka kreditori nepamanīs, neiebildīs un neiecels likvidatoru.
- Ja nav uzsākta izpildu lietvedība par piedziņu, faktiski tikt pie izpildāma lēmuma un to izpildīt pēc vienkāršotās likvidācijas nevar, ja ieinteresētā puse neatrod likvidatoru, ko iecelt. Kreditoram **finansēt likvidatora darbu nav efektīvi** – pēc būtības viņa darba rezultāts ir maksātnespējas pieteikuma iesniegšana – un likvidatora iecelšana **nesamērīgi finansiāli apgrūtina** kreditoru (AT secinājums, ka kreditora intereses nav pietiekami aizsargātas).
- Vai likuma «Par nodokļiem un nodevām» 60.pants (valdes atbildība par nodokļiem juridiskās personas vietā) pilda savu funkciju nav **padarāms vieglāk piemērojams?**

Mērķis

- Samazināt vienkāršoto likvidāciju vieglumu un skaitu, palielinot maksātspējas procesu skaitu, kā arī samazināt tukšo maksātspējas procesu skaitu, vienlaikus izskaužot vieglas uzņēmumu pamešanas iespējas un turpināt to jaunā «dvīņu» uzņēmumā.
- Precizēt valdes un dalībnieku atbildību, to veicinot.
- **Vedināt politikas veidotājus uz pieeju, ka vienkāršotā likvidācija un maksātspēja, veidojot politiku, ir vērtējama kopsakarā.**
- Diskusijas mērķis – meklēt risinājumus izaicinājumiem normatīvi vai praksē.

Likvidācijas komercreģistrā

Ieviesta vienkāršotā
likvidācija

Vidēji 60% subjektu no komercreģistra tiek izslēgti vienkāršotās
likvidācijas procesā

Maksātnespējas procesa efektivitātes rādītāji

Rādītājs	2019	2020	2021
Vidējais maksātnespējas procesa ilgums (JP)	1.41	1.6	2
Nodrošināto kreditoru prasījumu atgūšanas rādītāji (recovery rate) (centi no viena eiro) (JP)	38	25	44
Nenodrošināto kreditoru prasījumu atgūšanas rādītāji (recovery rate) (centi no viena eiro) (JP)	5	3	9
Maksātnespējas procesa izmaksas (centi no viena maksātnespējas procesā atgūtā eiro) (JP)	43	74	44
Procesu, kad tiek sastādīts ziņojums par mantas neesamību, īpatsvars (JP)	59%	55%	54%
Sekmīgi pabeigto saistību dzēšanas procedūru skaits pret pabeigto fiziskās personas maksātnespējas procesa skaitu	79%	70%	72%

Kāpēc tukši uzņēmumi?

- Ir tikai nomāti aktīvi. Nav īpašumā.
- **Pamatlīdzekļus noraksta** atbilstoši to amortizācijas vērtībai (parasti nulles vērtība), lai gan faktiski jau aktīvi **nav tik bezvērtīgi**;
- Pamatlīdzekļi tiek nodoti trešajām personām **uz ieskaita pamata**, pamatlīdzekļi tiek nodoti citai kapitālsabiedrībai ar nodomu veikt **slēptu uzņēmuma pāreju**, tādējādi turpinot uzņēmējdarbību no baltas lapas un bez saistībām (abiem uzņēmumiem **ir kopīgs** valdes loceklis, dalībnieki, adrese vai citas pazīmes).
- **Garš posms** līdz tiek līdz maksātnespējai. SIA A piesaka maksātnespēju, bet tā nomaksā strīdus parādu, un lēnam beidz darbību un iztukšojas. Tiesa atsaka pasludināt maksātnespēju, lai pat ir nodokļu parādi. Efektīvs parāda piedziņas instruments, nevis objektīvs process. Izmanto arī tad, ja nepatīk administrators, kas iekritis rindā.
- **Depozīts**. VID nepiesaka maksātnespēju pēc tam, kad ieviesa depozītu. Vai ir cits veids, kā finansēt administratora darbu?

«Atvieglota maksātspēja»

- Vienkāršotais likvidācijas process pretēji tā mērķim, no uzņēmēju puses tiek izmantots kā viegli pieejams instruments kapitālsabiedrības pamešanai, tā vietā, lai uzsāktu kapitālsabiedrības maksātspējas procesu.
- Kapitālsabiedrības dalībnieki var ignorēt faktu, ka viņa kapitālsabiedrībā nav valdes. Iespējams, ka dalībnieki nemaz nevēlas iecelt valdi, jo kapitālsabiedrība tiem nav vajadzīga. Šobrīd tas rezultējas ar «valsts apmaksātu» kapitālsabiedrības likvidāciju.
- Praksē pastāv speciālisti, kuri nodrošina pakalpojumus uzņēmējiem, lai «sapakotu» kapitālsabiedrību vienkāršotai likvidācijai – izpildīt kritērijus, lai uzsāktu vienkāršoto likvidāciju.
- Vienkāršotās likvidācijas gadījumā kapitālsabiedrībā var būt manta, kas vienlaikus var būt apgrūtināta ar komercķīlu vai hipotēku, vai pat notikt tiesvedība civillietā.
- Ieinteresētie kreditori var iecelt likvidatoru un finansēt likvidācijas procesu, taču likvidatoram ir ierobežotas tiesības, piemēram, kapitālsabiedrības dokumentu iegūšanā, padarot procesu apgrūtināšu vai neiespējamu.
- Likvidatoram, kā kapitālsabiedrības atbildīgajai amatpersonai, var rasties atbildība par ar savām darbībām nesaistītiem notikumiem. Sk., piemēru, nākamajā slaidā.

Augstākā tiesas atziņas (I)

- «Lietas izskatīšanas gaitā Senāts konstatēja un arī vairāki lietpratēji un Tieslietu ministrija pauda viedokli, ka praksē komersanta darbības izbeigšana un tai sekojoša izslēgšana **tiek izmantota citam mērķim** – lai neveiktu likvidāciju, bet **uz valsts rēķina** atbrīvotos no nevēlama uzņēmuma. Tādējādi praksē tiesību normas tiek izmantotas **ne tam mērķim, kuram tās tika izstrādātas.**»

(Senāta 2021.gada 1.jūnija blakus lēmuma lietā Nr. SKA-341/2021 (A420318017) 6.punkts)

- «[...] ir pamats bažām, ka ar spēkā esošo regulējumu pienācīgi **netiek nodrošināta kreditoru tiesību un interešu aizsardzība**, kā arī rodas šaubas par to, vai šajā procesā tiek nodrošināts pienācīgs **visu iesaistīto interešu līdzsvars.**»

(Senāta 2021.gada 1.jūnija blakus lēmuma lietā Nr. SKA-341/2021 (A420318017) 7.punkts)

- «Komerksabiedrības un tās dalībnieka **atbildības norobežošana** nevar būt aizsegs dalībnieka apzinātu darbību veikšanai, lai **izvairītos no saistību izpildes, apejot likumu.** »

(Senāta 2020.gada 30.janvāra sprieduma lietā Nr. SKA-466/2020 (C29250718) tēze)

- «[...] Komerclikuma 137.panta **mērķis nav un nevar būt aizsegs dalībniekiem** apzinātu darbību veikšanai, kas rada zaudējumus kreditoriem, iespēju izvairīties no saistībām, apiet likumu [...] Līdzīgs uzskats pastāv arī **korporatīvā plīvura pacelšanas teorijā**, ka, ja juridiskā persona kā veidojums tiek izmantota, lai grautu sabiedrisko kārtību, attaisnotu neattaisnojamu rīcību, aizsargātu krāpšanu vai noziegumu, tas ir pamats pacelt vai „noraut” korporatīvo plīvuru [...]»

(Senāta 2020.gada 30.janvāra sprieduma lietā Nr. SKA-466/2020 (C29250718) 10.2.punkts)

Piemērs: *lose-lose* situācija

- Kreditors noslēdz vienošanos ar personu par likvidācijas veikšanu un finansēšanu.
- Likvidators apzina finanšu situāciju, vēlas saņemt kapitālsabiedrības dokumentāciju (praktiski veic maksātnespējas administratora pienākumus), taču dokumentus saņemt nav iespējams, mantu apsekot nav iespējams.
- Likvidators pēc kreditora lūguma iesniedz kapitālsabiedrības maksātnespējas pieteikumu. Kreditors sedz visus saistītos izdevumus ar maksātnespējas procesu.
- Maksātnespējas administrators vēršas tiesā par parādu piedziņu, taču par parādnieka pārstāvi tiek apstiprināts kreditora finansētais likvidators.
- Kreditors ir spiests finansēt tiesvedības izdevumus, lai «izglābtu» kreditora izvēlētu un finansētu likvidatoru no prasības, kas celta pēc tā paša kreditora finansēta maksātnespējas procesa atbildīgā administratora.

Korporatīvais plīvura «pacelšana»

- Korporatīvā plīvura galvenais mērķis ir aizsargāt kapitālsabiedrības valdi un akcionārus no atbildības par kapitālsabiedrības parādiem un citām saistībām.
- Izņēmums no vispārējā ierobežotas atbildības principa – korporatīvās plīvura pacelšana – ir instruments, kas aizsargā trešo personu kreditoru intereses.
- Nereti ir gadījumi, kad tiek ļaunprātīgi izmantots ierobežotas atbildības princips, piemēram, uzņēmuma apzināta novešana līdz maksātnespējai; peļņas gūšana, rīkojoties negodprātīgi; kreditoru maldināšana; izvairīšanās no atbildības; krāpšana un citi gadījumi.
- Ierobežotas atbildības princips nav beznosacījuma un atsevišķos gadījumos, valdei vai akcionāriem to ļaunprātīgi izmantojot, tiek piemērots šī principa ierobežojums. ASV tā ir pazīstama kā korporatīvā plīvura «caurduršana» un Vācijā kā *Durchgriffshaftung* (caurdurt atbildību).
- Negatīvi vērtējams tas, ka tomēr korporatīvā plīvura pacelšana tāpat var notikt tikai tad, ja ir ieinteresētā persona. Pozitīvi – dalībnieki vairāk domās par to, ka nedrīkst uzņēmumu pamest un faktiski izmantot uzņēmuma mantu kā sava pašu.

Augstākā tiesas atziņas (II)

- «Tiesiskā valstī **nevar tikt akceptēta situācija**, ka juridiskās personas aizsegā tiek slēpti patiesie **ienākumi** (pastarpināti peļņa apmierina sabiedrības dalībnieka **ekonomiskās intereses**, vairo dalībnieka **finansiālo labklājību** un paaugstina sociālo stāvokli), [..]»

(Senāta 2020.gada 30.janvāra sprieduma lietā Nr. SKA-466/2020 (C29250718) 10.3.punkts)

- «[..] svarīgs kritērijs, izvērtējot iespējamo korporatīvā plīvura pacelšanas jautājumu, ir, vai personas rīcība ir **samērojama ar pretējās puses interesēm un ir akceptējama no tiesiskuma viedokļa** situācijā, kad juridiskās personas aizsegā fiziskā persona **apzināti veic darbības**, lai izvairītos no sava patiesā mantiskā stāvokļa atklāšanas ar nolūku nepildīt likumā noteiktu pienākumu u.tml.»

(Senāta 2020.gada 30.janvāra sprieduma lietā Nr. SKA-466/2020 (C29250718) 10.2.punkts)

- «Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka **korporatīvā plīvura pacelšana kreditoru interesēs** var būt piemērots risinājums tad, ja **komercsabiedrība tiek izmantota kā fasāde** tās īpašnieku vai valdes **krāpnieciskām darbībām** (sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013.gada 25.jūlija sprieduma apvienotajās lietās „Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia”, iesnieguma Nr. 11082/06 un Nr. 13772/05, 877.punktu).»

(Senāta 2021.gada 21.jūnija sprieduma lietā Nr. SKA-69/2021 (C29371817) 12.2.punkts)

Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņas

- «[...] the Court emphasises that “piercing of the corporate veil” in such situations is not wrong as such. Where a limited liability company was used merely **as a façade for fraudulent actions** by its **owners or managers**, piercing of the corporate veil may be an appropriate solution for **defending the rights of its creditors**, including the State. That being said, there should be clear rules allowing the State to do so – otherwise an interference would be arbitrary.»

(KHODORKOVSKIY AND LEBEDEV v. RUSSIA, no. 11082/06 and 13772/05, § 877, 25 July 2013)

Satversmes tiesas atziņas

- «[...] Satversmes tiesa atzīst, ka izskatāmās lietas apstākļos **valdes locekļa atbildība**, kas izpaužas kā īpašuma tiesību ierobežojums, ir piemērots līdzeklis nodokļu iekasēšanas efektivitātes uzlabošanai. Pastāvot apstrīdētajās normās ietvertajam regulējumam, **valdes loceklis apzināsies sekas**, kas izriet no tā, ka nav pildīts likumā noteiktais pienākums **ar pienācīgu rūpību vadīt kapitālsabiedrības ikdienas darbu**, un **rīkosies atbildīgāk**. Līdz ar to paredzams, ka **ilgtermiņā uzlabosies** gan nodokļu iekasēšanas efektivitāte, **gan uzņēmējdarbības vide.**»

(Satversmes tiesas 2016.gada 15.novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 11.3.1.punkts)

- «[...] ņemot vērā apstrīdēto normu ietekmi uz labprātīgas nodokļu nomaksas veicināšanu un **godīgas konkurences uzlabošanu**, Satversmes tiesa atzīst, ka **sabiedrības ieguvums** [...] ir **nozīmīgs.**»

(Satversmes tiesas 2016.gada 15.novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 11.3.3.punkts)

- «Valde ir **svarīgākais kapitālsabiedrības lēmējorgāns**, un tai ir īpaša loma juridiskās personas vadīšanā. Valde ir izpildinstitūcija, kas realizē juridiskās personas rīcībspēju. [...]»

(Satversmes tiesas 2016.gada 15.novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 11.3.1.punkts)

Ko dara un vēl var darīt?

- Jaunā prakse: celt uzņēmuma pārejas prasību, jo faktiski ar uzņēmuma A aktīvu saņemšanu B ir spējīgs turpināt A veikto komercdarbības veidu. Ceļot prasību pēc Komerclikuma 20.panta, jāpierāda uzņēmuma pārejas fakts, kas varētu būt problemātiski, ja B ir veidots uz nominālām personām vai neizmanto tos pašus darbiniekus.
- Pasludināt maksātnespēju arī tad, ja tiesa konstatē, ka parāds, par kuru pieteica maksātnespēju, ir nokārtots, bet ir citi parādi, piemēram, nodokļu parādi.
- Ļaut nodrošinātajam kreditoram iesniegt maksātnespējas pieteikumu tad, kad uzsākta vienkāršotā likvidācija (jau atbalstīts darba grupā).
- Neiecelt likvidatoru. Ļaut uzreiz pieteikt maksātnespēju (sk. piemēru).
- Nepiemērot vienkāršoto likvidāciju, ja ir komercķīla vai hipotēka vai tiesvedība atbildētāja statusā (TA dati). Iespējams, var sasaistīt ar kreditora informēšanu un viņa rīcību.
- Vācijas regulējums uzliek stingru atbildību kapitālsabiedrības valdei vai dalībniekiem (valdes neesamības gadījumā) par laicīga maksātnespējas pieteikuma neiesniegšanu – Latvijas pieeja «mīkstāka» vienlaikus Latvijas regulējumā tiek izmantots jēdziens «parādnieks» neizdalot kapitālsabiedrības valdi vai dalībniekus. Paredzēt Latvijas likumā arī atbildību dalībniekam iesniegt maksātnespējas pieteikumu.

Valdes atbildības prezumpcijas? – bijušās idejas

- Kriminālatbildība valdei: Ja grāmatvedība sagrozīta vai ja grāmatvedības dokumenti vesti tā vai dokumentu vispār nav, lai atrastu aktīvus (Itālija).
- Atbild personiski par kreditoru prasījumiem, ja pēdējo trīs gadu laikā ir veicis darbības, kas ir novedušas līdz maksātnespējai. Ja nav kārtība grāmatvedība vai nav iesnigti pārskati – to uzskata par darbībām, kas noved līdz maksātnespējai, ja nepierada pretējo.
- Pienākums iesniegt maksātnespējas pieteikumu, ja 45 dienu laika nevar samaksāt parādus (Francija).
- Parādnieka valdes locekļi solidāri atbild par kreditoru prasījumiem pret parādnieku, kurus maksātnespējas procesa ietvaros nevar segt no kapitālsabiedrības mantas, ja: 1) viens no galvenajiem parādnieka maksātnespējas iemesliem ir valdes locekļu rīcība, kas ir bijusi neatbilstoša krietna un rūpīga saimnieka principam pēdējo trīs gadu laika pirms parādnieka maksātnespējas pasludināšana; 2) ja kapitālsabiedrība nav likumā noteiktajā kārtībā un termiņā iesniegusi maksātnespējas procesa pieteikumu; 3) parādnieks nav mēģinājis vienoties ar kreditoriem par saistību restrukturizāciju; 4) parādnieks nav veicis citus pasākumus, lai atjaunotu maksātspēju.
- Minētā atbildība piemērojama arī personām, kuras nebūdamas parādnieka valdes locekļi, faktiski ir ietekmējušas parādnieka lēmumus un rīcību ar parādnieka mantu (aktīvs dalībnieks).

Kāpēc bankām/uzņēmumiem šis ir svarīgi?

- Lai arī vienkāršotās likvidācijas un tukšo maksātnešpēju skaits nav ievērojams banku/Altum kredītņēmēju vidū, tomēr: a) tad, kad šie gadījumi ir, tie rada ievērojamus sarežģījumus un b) liecina par uzņēmējdarbības vides riskiem, pret kuriem ir vēlme nodrošināties, arī ar īpašnieka personīgo galvojumu.
- Vācijas likumdevēja pieeja un tiesu lielāka aktivitāte celt korporatīvo plīvuru, atspoguļojas arī Vācijas kredītiestāžu praksē – bankas pieprasa salīdzinoši mazāk nodrošinājumu kreditējot Vācijas kapitālsabiedrības, nekā piemēram Anglijas kapitālsabiedrības.
- Nodrošinājuma nepieciešamība, salīdzinot Vācijas un Anglijas kapitālsabiedrības, ir 1 pret vismaz 2.5. Proti, pret katru 1 Vācijas uzņēmumu, kam tiek prasīts nodrošinājums, tāds pats nodrošinājums tiek prasīts vismaz 2.5 Anglijas uzņēmumiem.

Vācija – korporatīvā plīvura pacelšana

- Vācijā korporatīvais plīvurs tiek pacelts ne tikai ar judikatūras attīstību, bet atsevišķi šī principa izņēmumi tiek noteikti tiesību aktos, piemēram:
 - atbildība par akcionāru iejaukšanos, kas novedusi kapitālsabiedrību līdz iztukšošanai;
 - atbildība par novēlotu maksātnespēju;
 - atbildība zaudējumu segšanai, ko kapitālsabiedrība cieš pirms dibināšanas;
 - atbildība par akcionāru aizdevumu subordināciju.
- Vācijā papildus likumā ietvertajiem izņēmumiem atbildības norobežošanai, tiesās katrs gadījums tiek vērtēts individuāli. Lai arī judikatūra nav noteikusi vienu metodoloģiju korporatīvā plīvura pacelšanai, tās var vadīties arī pēc šādiem principiem (sk. nākamo slaidu).

Korporatīvā plīvura pacelšanas kritēriji praksē

- kapitālsabiedrības darbību, aktīvu vai pārvaldības jaukšana ar personīgām darbībām un kontiem, piemēram, transportlīdzekļa, izmantošanu personīgai lietošanai;
- vājā kapitalizācija uz parāda attiecību pret pašu kapitālu (ja uzņēmumam ir daudz parādu un ļoti maz kapitāla, tas var pacelt korporatīvo plīvuru);
- korporatīvo formalitāšu neievērošana, piemēram, akcionāru sapulču nerīkošana, nav korporatīvo ierakstu, tostarp tādu lietu kā statūti un darbības līgumi;
- uzņēmums noslēdza darījumu, zinot, ka nespēs atmaksāt parādus;
- aktīvu izņemšana no dominējošo akcionāru puses;
- amatpersonas, kuras nepilda savus pienākumus, kas noteikti tiesību aktos vai izklāstīti reglamentējošajos dokumentos, piemēram, statūtos;
- kapitālsabiedrības izmantošana krāpšanā vai krāpšanas veicināšanā;
- īpašumtiesības ir koncentrētas šaurā savstarpēji saistītu personu lokā;
- kapitālsabiedrība tiek izmantota kā «apvalks» vai atbildības vairogs;
- kapitālsabiedrība ir izmantota, lai gūtu pakalpojumus/preces citas personas labā vai kapitālsabiedrība izveidota tikai un vienīgi, lai uzņemtos esošas īpašnieka vai citas struktūras saistības.

Vai pamatkapitāls pilda savu funkciju?

- Viens no stūrakmeņiem dalībnieka un kapitālsabiedrības atbildības norobežošanai. Svarīgs grāmatvedībā un kreditoru aizsardzībā.
- Uzņēmumi ilgstoši strādā ar negatīvu pašu kapitālu (2019: 42% uzņēmumu ar apgrozījumu līdz 200 000 eiro ir negatīvs pašu kapitāls; 92% EBITDA nav nosakāma vai ir 0). Pamatkapitāls ir nelikvīdos instrumentos («ir uz papīra»). Faktiski nepilda savu funkciju kreditoru aizsardzībā – vairāk pamatprincips teorētiskā konstrukcijā.
- Līdz ar to arī pamatojums, kādēļ atbildības norobežošana aizvien biežāk nestrādās.

Ierosinājumi

- Turpināt praksi par **uzņēmuma pārejas prasību celšanu** aktīvu pārejas gadījumā.
- **Nepiemērot vienkāršoto likvidāciju** bez kreditora informēšanas, ja ir komerckrītā, hipotēka vai tiesvedība pret likvidējamo.
- Pagarināt likvidatora **iecelšanas termiņu**.
- Veidot pieeju, ka kreditors **uzreiz iesniedz maksātnespējas pieteikumu**, nevis vajadzīgs likvidators un tad maksātnespēja.
- Ja maksātnespējas pieteikums iesniegts, tad **procesu ierosina arī tad**, ja konkrētais parāds tiek nokārtots, bet ir citi parādi (nodokļu parādi).
- **Paredzēt dalībnieka atbildību** par maksātnespējas pieteikuma iesniegšanu. Tā rezultātā arī regulēt korporatīvā plīvura pacelšanu vienkāršoto likvidāciju gadījumā detalizētāk, neatstājot tikai praksei.
- **Negatīva paša kapitāla** gadījumā – agrā brīdināšana, izbeigt uzņēmuma darbību vai dalībniekiem, kas turpina šāda uzņēmuma darbību ir **personiska atbildība** par saistībām.
- **Valdes atbildības** prezumpcijas par parādiem – izvērtēt savulaik atmestās idejas (14.slaidis).

Jautājumi un diskusija